

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 7 Issue 1, March 2023

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Bibliyografi/Bibliography

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.12.2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 03.02.2023

DOI: 10.30692/sisad.1213725

OSMANLI İSTİHBARATI HAKKINDA BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

A Bibliographic Essay on Ottoman Intelligence

M. Gökçen DAŞ DARICI

Dr.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-5592-5495

gokcen.das@gmail.com

Atıf/Citation: M. Gökçen Daş Darıcı (2023), "Osmanlı İstihbaratı Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.1 Mart 2023 s.185-200.

Öz: Bu çalışmada, Osmanlı istihbarat tarihi özelinde bilim çevresine kazandırılmış eserlerin bir bibliyografyası çıkarılmış, bunun yanı sıra yayınlanan çalışmaların; bir yüzyıla, askeri, diplomatik yahut iç istihbarat gibi bir alana veya bir kişiye odaklanıp odaklanmadığına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Osmanlı istihbaratı; tarihsel sürecin uzunluğu, diplomatik, askeri ve ticari ilişkiler içerisinde olunan diğer devletlerle sürdürülmüş olan bağlantılar, ülke içinde istihbarata konu olan meseleler yüzünden, inceleme sahası geniş olan bir konudur. Bu yüzden çalışmanın, zamansal bir sınıflamayla tasnif edilmesi uygun görülmüş, yayınlanan eserler, Yeniçağ ve Yakınçağ tarihi özelinde değerlendirilmiştir. Yeniçağ veya erken dönem Osmanlı tarihi için, kuruluştan on sekizinci yüzyılın ilk yarısına (1300-1750), Yakınçağ veya geç dönem Osmanlı tarihi için, on yedinci yüzyılın ilk yarısından yirminci yüzyılın başına (1750-1900) kadar geçen süre kastedilmektedir. Devletin kuruluşuyla başladığı bilinen istihbarat faaliyetlerinin erken dönemden yıkılışa kadar geçen sürece etkisini, akademik argümanlarla, bilimsel etik ve tarih metodolojisine sadık kalarak inceleyen, literatürün oluşup-gelişmesine katkı sağlayan eserler, kronolojik olarak sıralanmıştır. Erişilmesi mümkün olan kaynakların gözden kaçırılmaması için azami bir dikkat ve titizlik gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İstihbaratı, Casus, Yeniçağ Tarihi, Yakınçağ Tarihi.

Abstract: In this study, a bibliography of the works brought to the scientific community in the Ottoman intelligence history was prepared, and an evaluation was made as to whether the published studies focused on a century, on a field such as military, diplomatic or domestic intelligence, or on a person. Ottoman intelligence; Due to the length of the historical process, the multitude of connections maintained with other states that have diplomatic, military and commercial relations, and the intensity of issues that are the subject of intelligence within the country, the field of investigation is a wide subject. For this reason, it was deemed appropriate to classify the work with a temporal classification, and the published works were evaluated in terms of New Age and Modern history. For New Age or early Ottoman history, the period from the foundation to the first half of the eighteenth century (1300-1750) is meant, and for Modern or late Ottoman history, the period from the first half of the seventeenth century to the beginning of the twentieth century (1750-1900). The works that examine the impact of intelligence activities, which are known to have started with the establishment of the state, on the process from the early period to the collapse, with academic

arguments, adhering to scientific ethics and historical methodology, contributing to the formation and development of literature, are listed chronologically. Maximum attention and care has been shown to ensure that the resources that can be accessed are not overlooked.

Keywords: Ottoman Intelligence, Spy, Early Modern History, Modern History.

GİRİŞ

İnsanlığın en ilkel dürtüsü olan ‘bilme’ merakından doğan istihbarat kavramı, her devirde, devletlerin kaderine yön veren faaliyetler arasında bulunmuştur. Bu yüzden, istihbarat tarihi devletlerin tarihi kadar eskidir.

Osmanlı istihbaratı tarihi süreçte; kendi içerisinde oldukça özel dinamikleri bulunan, çok yönlü, izleri kuruluş dönemine kadar sürülen ve hatta bu sürece etki eden pek çok misalle doludur. Bu izleri takip etmek, tarafsız ve akademik bir söylem getirmek için takip edilen yöntembilimin temeli, Osmanlı arşivinden edinilen resmi evraklardır. Bunun yanı sıra, Osmanlı kronikleri, Bizans kronikleri ve yabancı arşivlerdir. Bu dört ana kaynağın yanında alana sonradan eklenen ilmi çalışmalar da Osmanlı istihbaratı konusunda çalışacak araştırmacı ve akademisyenlerin besleneceği kaynaklardır. İşte bu çalışma, tüm bu kaynaklardan beslenerek literatüre kazandırılan araştırma/inceleme eserlerinin bir külliyatı olmak gayesindedir.

Bir kavram yahut olgunun teşkilat halini almazdan önceki halini, bugün anlaşılan haliyle bir kurumsallıktan uzak olarak niteleyerek tümünden reddetme kolaycılığına kaçmak, tarihi gerçekliği göz ardı etmektir. Gelişim gösteren her canlı gibi, her teşkilatın bir nüvesi, gelişim safhaları vardır. Bu yüzden Osmanlı istihbaratı da kurumsal kimliğini kurumsallaşmadan önceki haline borçludur. Dolayısıyla akademik çevrelerce, “Osmanlı istihbaratı” tanımına şüpheyle yaklaşılan bir on yıllık yakın geçmişin ardından, kavramın literatüre kazandırılmasıyla, alanda fark edilir bir hareketlilik yaşanmaktadır.

İstihbarat kavramının özünde; ülke menfaatleri için çeşitli yol ve yöntemler kullanılarak bilgi toplama, elde edilen bu ham bilginin çeşitli ilmi süreçlerden geçirilmesiyle bir sonuca varma ve bu sonuçtan hareket ederek, gerçekleşmesi muhtemel tehdit ve tehlikeleri önlemenin yanı sıra, yabancı istihbarat servislerinin faaliyetlerine karşı koyma vardır. Tüm bu faaliyetler ise en başta, hiç kuşkusuz, gizlilik prensibini gerektirmektedir. Fakat buradan yeni bir sorun türemiştir. Eğer tüm faaliyetler gizlilik içerisinde yürütülmüşse istihbaratın belgesine ulaşmak mümkün müdür yahut gizli bir bilgiye ulaşılmışsa bu evrak istihbarat belgesi olarak değerlendirilebilir mi?

Bunun yanı sıra istihbarat kanallarının niteliği ve niceliği, mensupların güvenliği, denetimi, faaliyetlerin koordinasyonu gibi bir dizi dinamiğin yer aldığı soru ve sorun, araştırmacı için kaotik ve paradoksal gibi görünen bir akademik iklimin oluşmasına neden olmuştur. İstihbarat kavramının özündeki dinamiklerin nasıl aşılabacağına dair ana sorunsalın, tarih metodolojisi takip edilerek bilimsel yöntemlerle çözülmesi sayesinde söz konusu şüphe aşılmış ve alana bilimsel katkılar artmıştır. Başka bir deyişle “istihbaratın belgesi mi olur?” sorusunun, “istihbaratın belgesi nasıl değerlendirilmelidir” sorusuna dönüşmesiyle söz konusu ilerleme kaydedilmiştir.

Aynı zamanda bu gelişme, bilim çevresine kazandırılan yeni yayınlardan, tarihçilerin ve araştırmacıların kolayca ve hızlı bir literatür taraması yapmalarına gerek kalmadan istifade etmelerine olanak sağlayacak bibliyografik bir çalışma gereksinimini de doğurmuştur. Buradan hareketle çalışmanın amacı; Osmanlı istihbaratına dair tespit edilebilen ilk araştırmadan çalışılan dönemin sonuna kadar, akademik söylem getirmiş, erişilebilen yerli ve yabancı tüm araştırma/inceleme eserlerinin bibliyografyasını çıkarmaktır. İstihbarata konu olan zaman aralığının geniş olması ve neşredilen eserlerin yoğunluğu göz önünde bulundurulduğundan, kaynaklar zamansal bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve Yeniçağ Osmanlı İstihbarat Tarihi ve Yakınçağ Osmanlı İstihbarat Tarihi şeklinde kronolojik bir tasnif yolu izlenmiştir. Sonraki

süreç, “Teşkilat-ı Mahsusa” özelinde değerlendirildiğinden, çalışmanın istihbarat bağlamından uzaklaşmasından ve “milli mücadele dönemi” dâhil edildiğinde, istihbarat konusunda neşredilen tüm eserlerin tek bir çalışmayla sınırlandırılmasının mümkün olmamasından dolayı kapsam daraltılmıştır. Eserler ilgili başlıklarda yazar soy isimlerine göre listelenmiş, bölüm sonlarına yayınların odaklandığı kişi, konu veya alanla ilgili bir izlenim varsa açıklanmış, sonuç olarak genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yeniçağ Osmanlı İstihbarat Tarihi Kaynakları

Genel Kitapta Bölümler, Kitaplar, Tezler

DAŞ DARICI, G. M. (2018). Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri (1300-1750), (yayınlanmamış doktora tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

DAŞ DARICI, G. M. (2022). Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri (1300-1750), İstanbul: Kitabevi Yay.

GÜRKAN, E. S. (2012). Espionage In The 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go Betweens And The Ottoman Habsburg Rivalry, Faculty of the Graduate School of Arts and Sciences, Georgetown University, Washington.

GÜRKAN, E. S. (2015). “Bir Diplomasi Merkezi Olarak Yeni Çağ İstanbul’u,” Antik Çağ’dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim I, yay. haz. Feridun M. Emecen ve Coşkun Yılmaz, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.

GÜRKAN, E. S. (2017). Sultan’ın Casusları, İstanbul: Kronik Yay.

GÜRKAN, E. S. (2018). “Between Connectivity and Isolation: Insularity and Information Flow in Sixteenth-Century Mediterranean”, War, State and Society in the Ionian Sea (Late 14th – Early 19th Century), yay. Haz: Gerassimos D. Pagratis, Yayın Yeri: Hérodotos Editions.

GÜRKAN, E. S. (2018). “Desinformación y rumores en Estambul en el comienzo de la Guerra de Chipre (1569- 1570),” ¿Si fuera cierto? Espías y agentes en la frontera (siglos XVI – XVII) Bölüm Adı: Desinformación y rumores en Estambul en el comienzo de la Guerra de Chipre (1569-1570), Yayın Yeri: Universidad de Alcalá.

GÜRKAN, E. S. (2018). “Laying Hands on Arcana Imperii: Venetian Baili as Spymasters in Sixteenth-Century Istanbul”, Spy Chiefs, Vol:2 Intelligence Leaders in Europe, the Middle East, and Asia, yay. haz.Paul Maddrell vd. (Washington, D.C.: Georgetown University Press).

GÜRKAN, E. S. (2018). Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi’nde Gazâ, Yağma ve Esaret, (1500 – 1700), İstanbul: Kronik Yay.

GÜRKAN, E. S. Detrás de las apariencias Información y espionaje siglos XVI XVII, Bölüm Adı:Touting for Patrons, Brokering Power and Trading Information: Trans-Imperial Jews in Sixteenth-Century Constantinople, Yayın Yeri:Universidad de Alcalá, (Ed):Emilio Sola Castaño, Gennaro Varriale, Bölüm Sayfaları:101 -118.

KÖSE, M. Z. (2009). Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600, İstanbul: Giza Yay.

Hakemli- Hakemsiz Dergilerde Yayımlanan Makaleler

BALATA, R. Y. (2011). “Otlukbeli Savaşı ve Casus Semensa”, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C.8, S.22.

- DAŞ DARICI, G. M. (2019). “Eflak- Boğdan- Erdel Voyvodaları ve Osmanlı İstihbaratına Dair Roller”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.1.
- EROĞLU, H. (2003). “Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nin İstihbarat Stratejileri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.22, S.34.
- GÜRKAN, E. S. (2010). “The Centre And The Frontier Ottoman Cooperation With The North African Corsairs In The Sixteenth Century”, *Turkish Historical Review* 1.
- GÜRKAN, E. S. (2012). “Batı Akdeniz’de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi”, *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S.33.
- GÜRKAN, E. S. (2012). “The Efficacy Of Ottoman Counter-Intelligence In The 16th Century”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung*, C.65, S. 1.
- GÜRKAN, E. S. (2015). “Mediating Boundaries Mediterranean Go between and Cross Confessional Diplomacy in Constantinople 1560 1600,” *Journal of Early Modern History*, vol. 19, no. 2–3, pp. 107–128, Apr.
- GÜRKAN, E. S. (2016). “His Bailo s Kapudan Conversion Tangled Loyalties and Hasan Veneziano between Istanbul and Venice 1588- 1591” *Osmanlı Araştırmaları-The Journal Of Ottoman Studies*, vol. 48, pp. 277–319.
- GÜRKAN, E. S. (2016). “L idra del Sultano Lo Spionaggio Ottomano Nel Cinquecento,” *Mediterranea-Ricerche Storiche*, vol. 38, pp. 447–476.
- GÜRKAN, E. S. (2018). “The Sultan’s Renegades: Christian-European Converts to Islam and the Making of the Ottoman Elite, 1575-1610, *Journal of Early Modern History*.
- GÜRKAN, E. S. (April 2015). “Espionage In The 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go Between And The Ottoman Habsburg Rivalry”, *Journal Of Early Modern History*, Vol.19.
- GÜRKAN, E. S. (Jan. 2015). “Fooling the Sultan Information Decision Making and the Mediterranean Faction 1585 1587,” *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, vol. 45, pp. 57–96.
- GÜRKAN, E. S. (Mar 2019). “Dishonorable Ambassadors: Spies and Secret Diplomacy in Ottoman Istanbul”, *Archivum Ottomanicum*, no. 35, pp. 47–61.
- İLTER, E. (2002). “Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)”, *Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (İstihbarat Özel), C.8, S.2.
- NAKİ, E. (2012). “İspanyol Casusu Juan De Briones’in İstihbarat Raporu ve 1578-1579 Osmanlı’nın İran Seferine İlişkin Verdiği Bilgiler”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, C.32, S.32.

Kongre, Konferans, Panel, Sempozyum Bildirileri

- GÜRKAN, E. S. (5-7 Eylül 2022). “Jewish power brokers and information traders in the 16th century Constantinople” 4th International Conference of Mediterranean Worlds: Domino Effects and Hybridization of the Mediterranean, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- GÜRKAN, E. S. (10-11 Haziran 2010). “The Frontier Man and the Espionage The Habsburg Information Gathering in the Ottoman Capital”, *The Early Modern Ottoman Empire as a Contact Zone*, Institute For Advanced Study, Princeton University, Princeton, A.B.D.

- GÜRKAN, E. S. (14-16 Ekim 2011). “The Diplomatic Function of Espionage the case of Habsburg Renegados in 16th century Constantinople”, Entering the Gate of Felicity: Diplomatic Representation of Christian Powers in Early Modern Istanbul, Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas (GWZO), Leipzig, Almanya.
- GÜRKAN, E. S. (17 Şubat 2012). “16. Yüzyılda Akdeniz’de Osmanlı Habsburg Rekabetine Yeni Bakışlar Gezginler Mühtediler ve Casuslar”, Tarih Vakfı Ankara Tartışmaları, Ankara, Türkiye.
- GÜRKAN, E. S. (Mart 2012). “Spies Unofficial Diplomats and Power Brokers in the 16th century Constantinople”, Métodos, Teorías y Nuevas Líneas de Investigacion Historica, Universidad Pablo de Olavide, Seville, İspanya.
- GÜRKAN, E. S. (15-17 Mart 2012). “16. Yüzyıl İstanbul’unda Casuslar Hizipler ve Simsarlar”, Tarih Vakfı İstanbul Tartışmaları.
- GÜRKAN, E. S. (5-9 Kasım 2012). “Motivations behind the cooperation between the Muslim corsairs and the Ottoman Empire in the 16th century”, First International Congress of Eurasian Maritime History, Piri Reis Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- GÜRKAN, E. S. (16- 18 Aralık 2013). “Sultan’ın Casusları 16.Yüzyıl Akdenizi’nde İstihbarat Savaşları”, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, İstanbul, Türkiye.
- GÜRKAN, E. S. (29 Mayıs – 1 Haziran 2013). “Fıtılın Ucunda Tersane-yi Âmire”, Osmanlı İstanbulu I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- GÜRKAN, E. S. (25- 28 Ekim 2013). “Tongues for the Sultan Ottoman intelligence networks and sources of information in the 16th century Mediterranean”, The Sixteenth Century Society and Conference.
- GÜRKAN, E. S. (29 Mayıs- 1 Haziran 2013). “16 Yüzyılda Tersane i Âmire’yi Hedef Alan Casusluk Faaliyetleri”, First International Conference on Istanbul during the Ottoman Period.
- GÜRKAN, E. S. (28 Ekim 2013). “Along the corridors of power Following David Passi s steps in Constantinople 1584 1592”, Espionaje español en el Mediterráneo oriental en el siglo XVI, l’Université Paul Valéry - Montpellier III.
- GÜRKAN, E. S. (3-6 Ocak 2013). “The Political Network of Ottoman Corsairs and Their Participation in Factional Politics in Sixteenth Century Constantinople”, 127th Annual Meeting of the American Historical Association.
- GÜRKAN, E. S. (1-5 Ekim 2013). “Torching the Imperial Arsenal Habsburg Sabotage Attempts in 16th century Istanbul”, 13th International Congress of Ottoman Economic and Social History.
- GÜRKAN, E. S. (20-23 Mart 2013). “Entrepreneurial nature of Information Brokering Espionage in 16th century Istanbul”, 14th Mediterranean Research Meeting of the Robert Schuman Centre, European University Institute.
- GÜRKAN, E. S. (17-19 Ekim 2014). “A Holy Razzia Ottoman Corsairs in Ottoman Historiography”, Corsairs and Pirates in the Eastern Mediterranean, 15th-19th centuries, Slyvia Ioannou Foundation, Museum of Cycladic Art, Atina, Yunanistan.
- GÜRKAN, E. S. (7-11 Ekim 2014). “For the Love of His God and in His Natural King s Service Secret Negotiations between European Governments and Renegade Ottoman

Pashas in the 16th century”, Comité International des Etudes pré-Ottomanes et Ottomanes, Budapeşte, Macaristan.

GÜRKAN, E. S. (24- 26 Haziran 2014). “His Bailos Kapudan Uluc Hasan Pasha and the Venetian Bailo”, Contacts, Encounters, Practices: European-Ottoman Diplomacy, 1500-1800, University of St. Andrews, St. Andrews, İskoçya.

GÜRKAN, E. S. (28- 29 Nisan 2015). “Osmanlı Denizcilik Tarihinde Sosyal Tarih Temaları Nasıl İncelenbilir Denizcilerin Gündelik Hayatı Korsanlar Esirler”, Osmanlı Denizcilik Tarihini Yazmak: Sorun – Kaynak – Yöntem, İstanbul Üniversitesi.

GÜRKAN, E. S. (21- 24 Kasım 2015). “Captives, Diplomats And Spies: The Extraordinary Career Of A Trans-Imperial Go-Between, Bartolomeo Brutti (1560s-1590s)”, The 49th Annual Meeting of the Middle East Studies Association.

GÜRKAN, E. S. (13-14 Mayıs 2015). “Keeping in the Dark: Dissimulation, Disinformation and Military Intelligence in the Cyprus War, 1570-1573”, The Cyprus and Levant, International Association of Maritime Studies and University of Kyrenia, Girne, KKTC.

GÜRKAN, E. S. (12-13 Haziran 2015). “Cuius Mare? Corsairs, Slaves and the Fluid Boundaries of Early Modern Mediterranean,” Straddling the East and the West: Building a World Military History in the 100th Anniversary of the Great War, İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

GÜRKAN, E. S. (14-15 Mayıs 2016). “Bandolerismo, mito e imaginario colectivo en el Imperio Otomano”, V Jornades sobre violència social, bàndols i territori, Departament de Historia Moderna de la Universitat de Barcelona ve “Grup d' Estudis Histories del Mediterrani Occidental (GEHMO) i el Projecte de Investigacion, Vinaròs, İspanya.

GÜRKAN, E. S. (4 Mart 2017). “Ulûfelü Câsûslar ve Yarar Mürtedler: 16. Yüzyılda Osmanlı İstihbaratı,” Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, Türkiye.

GÜRKAN, E. S. (24- 26 Haziran 2018). “Merchants of Intelligence: Trade, Ransom, and Espionage in Sixteenth-Century Istanbul” The 14th International Congress of Ottoman Social and Economic History (ICOSEH), Sofya, Bulgaristan.

GÜRKAN, E. S. (2-3 Temmuz 2019). “Cuántos otomanos eran los corsarios de Argel? La tecnología naval, la economía mundial y el cambiamento de su composición étnica y geográfica (1500-1700)”, Entre la ansiedad y la admiración: el islam en las culturas mediterráneas de la edad moderna, Universitat d’Alacant, Alicante, İspanya.

GÜRKAN, E. S. (12 Ekim 2019). “Benzersiz Bir Oyun: Venedik ve İstanbul Arasında Uluc Hasan Paşa,” Porta d’Oriente, Doğunun Kapısı Venedik: Maria Pia Pedani ve Osmanlı Tarihçiliğinde Venedik Arşivlerinin Yeri, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

GÜRKAN, E. S. (19-21 Şubat 2020). “De los anatolios a los holandeses: la proveniencia de los corsarios otomanos en los siglos XVI-XVII,” III Congrès Internacional, Les ciutats mediterrànies: Mobilitat i desplaçament de persones, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, İspanya.

Kısa Bir Not

Görüldüğü üzere Yeniçağ Osmanlı tarihi istihbarat faaliyetleri hakkındaki ilk yayınlar, H. Eroğlu’nun Yeniçağ Osmanlısına dair istihbarat kanallarının tespit edilip, *Ankara Üniv. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisinde* yayınladığı makalesi ile *Avrasya Dosyası Dergisi* İstihbarat Özel sayısında yayınlanan E. İlter’in makalesi başta olmak üzere birkaç çalışmadır. Eroğlu, daha sonra yayınlanacak yeni çalışmalarla sayı ve kapsamı

arttırılacak ve bazı hatalı saptamaları giderilecek olan istihbarat kanallarını dört olarak belirlemiş, bunların; gönüllü casusluk, ulufeli (ücretli) casusluk, Dil alma, Tüccar ve Gezginler olarak ifade etmiştir. A. Yüksel Osmanlı'da ulufeli casusluk gibi kavramın yeniçağ tarihi için çok erken bir dönem olduğunu (Yüksel, 2013, s. 136-137) arşiv vesikalarına dayanarak sağlam bir analizle daha sağlıklı bir tarihi çerçeveye oturtmuştur. Eroğlu, 2021'de Yeditepe yayınevi tarafından yayınlanan, *Türk İstihbarat Tarihi* başlıklı genel kitapta, söz konusu makalesine ekleme ve çıkarmalar yapılarak gözden geçirilmiş halini yayınlamıştır. Klasik Dönemde Osmanlı İstihbaratı şeklinde tesmiye edilen bu bölüm (95-120. Sayfalar) Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan II. Mahmud dönemine kadar olan kısmı ele almaktadır.

E. İtler XIV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Osmanlılarda istihbarat faaliyetlerini ele aldığı makalesinde, istihbarat kanallarını diller, martolos ve voynuklar olarak belirlemiştir. Daha sonra çalışmasını *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi* başlıklı kitapla genişleterek yayınlamıştır. 2010 yılından sonra alana katkılar artmıştır.

2018'de M. G. Daş Darıcı tarafından yeniçağ tarihi Osmanlı istihbaratı ile alakalı doktora tezi yayınlanmıştır. Bu çağ özelinde ilk doktora tezi yazara aittir. Çalışmada söz konusu asra ait istihbarat kanalları tespit edilmiş, bu kanallar üzerinden geliştirilen istihbarat stratejileri belirlenmiş, tüm bu faaliyetlerin; askeri, diplomasi, iç meseleler açısından bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca ertesini yıl, tez çalışmasının bir bölümü olan, Eflak- Boğdan- Erdel Voyvodalarının istihbarî faaliyetleri hakkındaki genişletilmiş bir çalışmayı da yayınlamıştır. 2022'de yazarın doktora çalışmasının yeniden gözden geçirilip genişletilmiş hali, Kitabevi Yayınları'ndan okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

E.S. Gürkan'ın yeniçağ Osmanlı istihbarat tarihi alanında en yetkin, alana en fazla eseri kazandıran akademisyen olduğu zaten görülüyor. Yazarın Uluç Ali Bey, Uluç Hasan Paşa gibi figürlerin yer aldığı biyografik tarzdaki eserlerin yanı sıra; askeri, diplomatik veya iç meseleler gibi bir alan veya bütün bir yüzyılı kapsayan eserleri mevcuttur. Bilhassa denizlerde olup bitenlerin hemen hiç bilinmeyen yönlerini ele aldığı çalışmaları alanın oluşması ve gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Denizlerde pek varlık gösteremediği konusunda ittifak edilerek hakkı yenmiş bir devletin; Akdeniz'in diğer yakasındaki Habsburglar ve Akdeniz'e kıyısı olan diğer devletlerle, casusluk özelinde son derece mühim tespitler içeren münasebetlerinin yer aldığı eserleri, bir devrin diplomasisini ve istihbarat stratejilerini aydınlatmaya yetecek kadar kapsamlıdır. Eserlerinde ayrıca, leventlik korsanlık gibi kavramlar, akademik düzeyde ilk kez netleştirilmiş, Osmanlı istihbarat ağının besleyen, sivil, askeri ve bürokratik bilgi kanalları tespit edilmiş; sağladıkları fayda ve oluşturdukları sakıncalarla birlikte söz konusu bilgi kanallarından ne şekilde istifade edildiğine dair derin analizler yapılmıştır.

Yakınçağ Osmanlı İstihbarat Tarihi Kaynakları

Genel Kitapta Bölümler, Kitaplar, Tezler

ABACI, M. (2019). *II. Abdülhamid Döneminde Karadeniz Bölgesindeki Şehbenderliklerin İstihbarat Faaliyetleri (1876-1909)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü / Yakınçağ Tarihi Ana Bilim Dalı / Tarih Bilim Dalı.

AKINCI, A. (2022). "Sultan II. Abdülhamid Devrinde Hafiyelik: 1890'larda Erzurum Vilayeti Örneği". *Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi*. <https://www.academia.edu>

ANAK, A. (2019). "Osmanlı Devleti'nde Sırp Fesatçısı Bir Casus: Dimitri (1862)", *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı'da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.

- BOZPOLAT AYAN, S. (2019). “1915’te Bulgaristan’da Bir Rus Casusu: Kafkasyalı Vasıf”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- BURSALI, M. N. (2021). *Savaş Günlerinde Gizli Kuvvetler: İstihbarat, Casusluk ve Propoganda*, Haz.: Abdullah Lüleci. İstanbul: Yeditepe Yay.
- ÇELEBİ A. (2018). *II. Abdülhamit Döneminde Balkanlar İle İlgili İstihbarat Raporları*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- ERTEKİN, F. (2022). *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- FİŞNE, S. (2019). “Pomaklar İhanet Etmez: Doğu Rumeli’nde Asimilasyon ve Pomakların Direnişi (1912-1913)”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- GÖR, E. (2015). (2015). *II. Abdülhamid’in Hafıye Teşkilatı ve Teşkilat Hakkında Bir Risale Örneği*. İstanbul: Ötüken Yay.
- GÖR, E. (2018). *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İstihbarat Ağı (1876-1909)*, (yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- GÖR, E. (2019). *Abdülhamid Döneminde İstihbarat Mutlakıyetten Meşrutiyete İmparatorluğun Haber Alma Faaliyetleri, 1876-1909*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- GÖR, E. (2021). “II. Abdülhamid Döneminde İstihbarat (1876-1909)”, *Türk İstihbarat Tarihi*, ed. İsmail H. Demircioğlu vd. İstanbul: Yeditepe Yay.
- GÜNEY, R. (2008). *Osmanlı’nın Son Döneminden Cumhuriyet Dönemine İstihbarat Teşkilatlarının Tarihi Süreçleri ve Polis İstihbarat Tarihi*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Ana Bilim Dalı / Türk Tarihi Bilim Dalı.
- GÜVEN, O. (2019). “Osmanlı’ya Yakalanmak! 19. Yüzyılda İmparatorluğun Ağına Takılan Casuslar: Serseri Nazım ve Hristo”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- İLTER, E. (2002). *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, Ankara: Mit Yay.
- KARADEMİR, Z. (2019). “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kurgulanan Gizli Bir Ermeni İsyanının Deşifresi ve Osmanlı Devletinin Karşı Planları”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- KARAGÜLLE, D. (2019). “Casusluk Şüphelisi Galatalı Ermeniler Aranıyor: I. Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul’da Bir Takibat”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- KARAN, K. (2008). *Türk İstihbarat Tarihi*, İstanbul: Truva Yay.
- KIRLI, C. (2009). *Sultan ve Kamuoyu: Osmanlı Modernleşme Sürecinde “Havadis Jurnalleri” (1840-1844)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- KUTAY, C. (2013). *Osmanlı’da İngiliz Casus Arminius Vambéry’nin (Reşid Efendi) Günlükleri (1862-....)*. İstanbul: ABM Yay.

- MİLADİNOVIĆ, J. (2016). *Osmanlı-Sırp Karşılıklı Askerî İstihbarat Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi (1880-1912)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Tarih ABD, İstanbul.
- ÖZDEMİR, F. (2019). “Balkan Savaşları’nda Gelibolu’da Bir Casusluk Hikâyesi”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- SAFİ, P. (2006). *The Ottoman Special Organization - Teşkilat-ı Mahsusa: A Historical Assessment With Particular Reference To Its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi / Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- SAFİ, P. (2012). *The Ottoman Special Organization - Teşkilat-i Mahsusa: An Inquiry Into Its Operational And Administrative Characteristics*, (yayınlanmamış doktora tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi / Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- SAFİ, P. (2020). *Eşref: Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi*. İstanbul: Kronik Yay.
- SAFİ, P. (2021). “Teşkilat-ı Mahsusa ve İstihbarat”, *Türk İstihbarat Tarihi*, ed. İsmail H. Demircioğlu vd. İstanbul: Yeditepe Yay.
- ŞİMŞEKER, S. A. (2021). *Ottoman Intelligence: The Second Branch and Its Operational Characteristics, 1914-1918*, (yayınlanmamış doktora tezi), Atatürk Institute for Modern Turkish History at Boğaziçi University.
- TAŞKESEN, N. (2018). *Osmanlı Coğrafyasında İstihbarat Teşkilatları*. İstanbul: Mihrabad Yay.
- TÜFEKÇİ, C. (2012). *Osmanlı-İran İlişkileri (1795-1896) (Casusluk Faaliyetleri Çerçevesinde)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Tarih Anabilim Dalı.
- UYGUNUÇARLAR, E.E. (2019). “Lahey’den Yafa’ya Bir İstihbarat Yolcusu: Lenen Been Yohannes”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- YILDIRIM, M. Z. (2012). *Osmanlı Devleti’nde Jurnal Teşkilatı (1835-1860)*, İstanbul: AKY Yayınları.
- YILDIZ, G. (2021). *Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat (1864-1914)*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- YÜKSEL, A. (2013). *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*. İstanbul: Kitap Yay.
- YÜKSEL, A. (2014). *Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Osmanlı İstihbarat Ağı*. İstanbul: Dergâh Yay.
- YÜKSEL, A. (2019). “I. Dünya Savaşı Yıllarında Duyun-u Umumiye İdaresi Memurlarına Karşı Osmanlı Tuzlalarında Casusluk Alarmı”, *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*, ed. Ahmet Yüksel vd. İstanbul: Kitabevi Yay.
- YÜKSEL, A. (2019). KARADEMİR, Zafer (ed), *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma*. İstanbul: Kitabevi Yay.

YÜKSEL, A. (2019). *Sınırdaki Casus Osmanlı Topraklarında Bir Rus Ajanı Kafkasyalı Mehdi Kulu Şirvani*. İstanbul: Kronik Yay.

YÜKSEL, A. (2021). “II. Mahmud Devrinde Osmanlı İmparatorluğu’nda İstihbarat Faaliyetleri”, *Türk İstihbarat Tarihi*, ed. İsmail H. Demircioğlu vd. İstanbul: Yeditepe Yay.

Hakemli- Hakemsiz Dergilerde Yayınlanan Makaleler

ADITATAR, F. (2011). “İzmir İngiliz Başkonsolosluğunun Askeri İstihbarat Faaliyetleri (1878-1914)”. *Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, C.26, S.1.

ATALAY, B. (2021). “Sultan II. Abdülhamit’in Sarayında Bir Oryantalist Arminius Vambery ve Türkiye’deki Reformlarla İlgili Verdiği Bir Konferans”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Education And Society In The 21st Century*, C.10, S. 30.

AYDIN, M. (2013). “19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya’nın Casusluk Faaliyetleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S.53.

BAYRAKTAR, K. (2011). “Arkeolog, Bankacı, Casus, Sefir: Austen Henry Layard ve Osmanlı Coğrafyası”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.12, S.1.

ÇAĞLAK, A. (2021). “Türk İstihbaratının Modern İstihbarata Geçiş Sürecindeki Uygulamalarının Türkiye’de Demokrasinin Gelişimine Katkıları”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 68.

ÇİFTÇİ, C. (2010). “Bâb-ı Âli’nin Avrupa’ya Çevrilmiş İki Gözü: Eflak ve Buğdan’da Fenerli Voyvodalar (1711-1821)”. *Uluslararası İlişkiler* C.7, S.26.

DEVECİ BOZKUŞ, Y. (2022). “An Overview of the Historical Development of Intelligence and Espy Activities”. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi (JOSSE)*, C.5, S.1.

DEVELİ, A. (2017). “Sırbistan’ın Osmanlı Topraklarındaki İstihbarat ve Teşkilatlanma Çalışmaları (1898-1912)”. *Tarih Kritik Dergisi*, C.3, S.1.

GÖR, E. (2018). “II. Abdülhamid Dönemi’nde (1876-1909) Rumeli’de Komitelere Karşı Yürütülen İstihbarat Faaliyetleri”. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD) The Journal of International History Researches*, Y.2, S.2.

GÖR, E. (2019). “II. Abdülhamid Dönemi’nden Bir İstihbaratçı Profili: Serhafiye Fehim Paşa (1873-1908)”. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.1.

GÖR, E. (2020). “II. Abdülhamid Döneminden Bir Casusluk Olayı: “Deli Mehmed Vakası (1880)”. *Külliyyat- Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.10.

GÖR, E. (2021). “Sultan II. Abdülhamid’in İstihbarat Şeflerinden Ahmed Celaledin Paşa: “Gözdelikten Firara” Hayatı ve Faaliyetleri”. *Journal of Universal History Studies (JUHIS)* C.4, S.1.

HAYDAROĞLU, İ. (1997). “II. Abdülhamit’in Hafiyeye Teşkilatı Hakkında Bir Risale”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. C.19, S.30.

MÜDERRİSOĞLU, A. (2022). “Mihail P. Vronçenko’nun 1834’te İzmir ve Civarındaki Sosyo-Ekonomik Yaşama Dair İzlenimleri”. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.1.

SAFİ, P. (2012). “History in the Trench: The Ottoman Special Organization – Teşkilat-ı Mahsusa Literature”. *Middle Eastern Studies*, V.48, I.1.

- SAFİ, P. (2012). “Üç Tarz-ı Çete”. *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S.34.
- SAFİ, P. (2021). “A First Button Done Up Wrongly: Revisiting Philip H. Stoddard’s “Ottoman Special Organization”. *Special Operations Journal*, V.7, I.2.
- YEŞİLYURT, Y. (2022). “1853-56 Osmanlı-Rus Harbi’nde Doğu Cephesinde Bir İngiliz Subay: Yarbay William Fenwick Williams’ın Askerî Raporları”. (*SAVSAD*) *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, C.32, S.1.
- YILDIZ, G. (2012). “Osmanlı Dış Askerî İstihbaratında Formelleşme: Elçiliklerde Ataşemiliterliğin İhdası ve Osmanlı Askerî Ataşe Raporları”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.17.
- YÜKSEL, A. (2010). “Hatlardaki Casuslar: III Selim Devri Bir Casusluk Hikâyesi”. *Toplumsal Tarih*, S.196.
- YÜKSEL, A. (2011). “Tüccar Keğork Halep’ten Yazıyor: Kripto i Osmaniyye”. *Toplumsal Tarih*, S.216.
- YÜKSEL, A. (2013). “Osmanlı İstihbarat Ağı ve İmam Mansur”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.32.
- YÜKSEL, A. (2016). “II Mahmud Devrinde Mısır Krizi ve İstihbarat”. *Yeni Türkiye*, S.83.
- YÜKSEL, A. (2016). “Yeniçeri Ocağı, Bozulma ve Casusluk”. *Journal of History Studies*, V.9, I.2.
- YÜKSEL, A. (2020). “Düşman Casusları, Fahişeler ve Osmanlı Hafiyeleri Üçgeninde Beyoğlu’nda Bir Alman ve Birahanesi (1916-1918)”. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi (Journal Of History And Geography Studies)*, C.4, S.2.
- YÜKSEL, A. (2020). “Sami Hochberg A Zionist Journalist Author Printer Diplomat Spy”. *History Studies- International Journal of History*, V.12, I.4.

Kongre, Konferans, Panel, Sempozyum Bildirileri

- GÜNAY, N. (30 Kasım - 02 Aralık 2017). “İngiltere’nin Osmanlı Topraklarında Yürüttüğü İstihbarat Faaliyetleri”. *II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Emperyalizm, Hegemonya ve İstihbarat Faaliyetleri*, Giresun, Türkiye.
- ŞAKUL, K. (17-20 Ekim 2018). “Ottoman Siege Warfare in the Second Half of the Seventeenth Century”. *II. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi*, Tiran- Arnavutluk.
- ŞİMŞEKER, S. A. (17-20 Ekim 2018). “Ottoman Empire in 19th Century: Intelligence Systems’ Institutionalization”. *II. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi*, Tiran- Arnavutluk.
- YÜKSEL, A. (2013). “Tuna’yı Saran Osmanlı İstihbarat Ağının Organizasyon ve İşleyişi 19. Asrın Başları”. *Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller Sempozyumu, Kayseri, Türkiye*, C.1, 2- 03.
- YÜKSEL, A. (1- 05 Ekim 2018). “Osmanlı İstihbarat Ağını Besleyen Bilgi Kanalları (Kuruluşun II. Abdülhamid Devrine Kadar)”. *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, Türkiye, C.3.
- YÜKSEL, A. (2017). “II. Mehmed Devri Osmanlı İstihbarat Ağı”. *Geçmişten Günümüze Manisa (Şehzade II. Mehmet ve Manisa Tarihi- Kültürü- Ekonomisi)*, Manisa, Türkiye, C.1, 25- 27.

YÜKSEL, A. (27 Nisan- 30 Eylül 2017). “Teşkilat-ı Mahsusa’ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda İstihbaratın Mali Boyutu”. *2ND International Symposium On New Trends In Social And Liberal Sciences*, Barcelona, İspanya.

Kısa Bir Not

Yakınçağ tarihi alanında yeniçağ tarihi alanına oranla daha fazla yayının bilim çevresine kazandırılmış olmasının kuşkusuz birden çok nedeni vardır. Kaynak sıkıntısının görece çözülmüş olması veya yakın tarihe olan merak, akla gelen ilk nedenler arasındadır. Her ne sebeple olursa olsun, adı geçen eserlerin alana değerli katkılar sağladığı su götürmez bir gerçektir. Söz konusu çağa ait eserlerde yazar sayısı fazla olduğundan isim isim anmak mümkün gözükme de bazı yazarları ve genel kitaplardaki bölümleri özellikle zikretmek gerekiyor. Bilhassa editörlüğünü A.Yüksel ve Z. Karademir’in üstlendiği 2019’da Kitabevi Yayınları’ndan çıkan; *Casuslar ve Şüphenin Peşinde: Osmanlı’da İhanet-İsyan-İstihbarat ve Soruşturma* başlıklı genel kitap ve editörlüğü, İsmail H. Demircioğlu başta olmak üzere bir kurul tarafından yönetilen ve 2021’de Yeditepe Yayınları’ndan çıkan *Türk İstihbarat Tarihi* başlıklı genel kitap, Osmanlı istihbarat tarihi özelinde oldukça dikkat çekici iki yayındır. Alana ilgi duyan veya katkı sağlamak isteyen tüm araştırmacı ve akademisyenlerin bilhassa görmesi gereken eserler, dinamik yazar kadrosu, yeni kaynak ve çarpıcı örneklerle zenginleştirilmiş içerikleriyle, hem bir devri casusluk özelinde ele alıyor hem de meraklısına bilinen tarihin bilinmeyen taraflarına doğru bir yolculuğa çıkarıyor.

İstihbarat Konulu Bibliyografya Çalışmasında Teşkilat-ı Mahsusa Neden Yok?

Bir yanlış düzeltmek, bir doğru yaratmaktan zordur. Üstelik bu yanlış tarihi bir yanılgıya tarihinin işi çok daha zorlaşır. Çünkü bütün bir literatürün değişip sağlıklı bir zemine oturtulması için ilkin; alan hakimiyeti, son derece sağlam akademik argümanlar, metodoloji bilgisi, üst düzey bir analiz ve değerlendirme beceresi nihayetinde tüm bunları yürütecek titiz bir çalışma prensibi gibi gereksinimler vardır. Bu noktada Teşkilat-ı Mahsusa gibi sadece tanımında bile 25-30 farklı görüşün olduğu bir teşkilatın “ne olmadığını” anlamak ve anlamlandırmak kolay gözüküyor. Neyse ki bu zorluğun üstesinden gelen ve teşkilatın aslında ne olup ne olmadığını muhatabına açıklamak için uzun yıllar mesai harcamış olan bir tarihçi var: Dr. Polat Safi. Kaynakçada da belirtildiği üzere yüksek lisans çalışmasından itibaren söz konusu alanda mesai harcamış, doktora çalışması da dâhil olmak üzere alana birçok değerli yayın kazandırmış bir tarihçi olan Safi öncelikle teşkilatın ne olmadığını belirleyerek, konu hakkındaki kafa karışıklığını gidermiştir.

Safi, Teşkilat-ı Mahsusa ile ilgili ilk doktora çalışmasının 1963’te, Philip H. Stoddard tarafından yapıldığını ve ilk kez teşkilatın analitik bir şekilde tanımlandığını ifade etmiştir (Safi, 2021). Teşkilat-ı Mahsusa’yı; taktik, stratejik ve operasyonel olmak üzere üç seviyede incelemiştir. Örgütün taktik seviyede istihbarat topladığını, casusluk ve propaganda faaliyetleri yürüttüğü hatta çeteler kurarak gerilla savaşı yaptığını belirtmiş fakat bir örgütün istihbarat topluyor, casusluk ve propaganda gibi faaliyetlerde bulunuyor olmasının o örgütü istihbarat örgütü olarak tanımlamaya yetmeyeceğini ifade etmiştir. Zaten öyle olsaydı, Osmanlı idaresinin istihbarat elde etmek için istifade ettiği; tercümanlar, elçiler, voyvodalar gibi istihbarat kanallarının her birinin bir istihbarat örgütü olarak değerlendirilmesi gerekirdi. Safi, bir teşkilattaki tüm faaliyetlerin sınırlarının ancak operasyonel seviye ile belirlenebileceğini belirtmiş, Teşkilat-ı Mahsusa’nın faaliyetleri değerlendirildiğinde ise onun “erken dönemli gayr-i nizami bir harp örgütü” olarak tanımlanmasının tarihi çerçeveye en uygun tanım olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca teşkilatın kurucusunun uzun yıllar kabul edilen aksine, Eşref Kuşçubaşı, değil, Enver Paşa (Safi, 2020); ilk başkanının ise Süleyman Askerî Bey olduğunu eklemesi, Safi’nin literatürün değişmesi ve sağlıklı bir akademik iklim oluşması için sağladığı önemli katkılardandır.

Anakronizm, tarihçilerin uzak durması gereken en büyük yanılgıdır. Çünkü geçmişe günümüzdeki perspektiften bakınca son derece hatalı çıkarsamalar yapmak kaçınılmazdır

(Öztürk, 2011). Bu noktada Teşkilat-ı Mahsusa'nın neden bir istihbarat örgütü olarak değerlendirilemeyeceğinin sebebi beliriyor. Günümüzde gayr-i nizami harp, istihbarat ile yakından ilişkilidir. Fakat söz konusu yüzyıllardaki istihbarat pratiklerinin o yüzyıla has olduğu ve her iki kavramın muhtevasının ayrı uzmanlık alanlarınca değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmelidir. Bu yüzden çalışmanın amacını aşmaması ve istihbarat faaliyetleri kapsamında uzaklaşmaması için Teşkilat-ı Mahsusa konusu, başta Polat Safi'nin güvenilir perspektifi olmak üzere saha uzmanlarına bırakılmıştır.

Yabancı Yazarların Eserleri

Genel Kitapta Bölümler, Kitaplar

ÁGOSTON, G. (2007). "Information, ideology, and limits of imperial policy: Ottoman grand strategy in the context of Ottoman-Habsburg rivalry". *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, Cambridge.

ANGSTON, (2019). *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, İstanbul: Timaş Yay.

DÁVİD, G.F.P. (2003). "Ottoman Spy Reports from Hungary". *Turcica et Islamica: Studi in Memoria di Aldo Gallotta*, Ed. Ugo Marazzi, Napoli.

DROR, Zeevi,. (2014). "Ottoman Intelligence Gathering During Napoleon's Invasion of Egypt and Palestine". *The Ottoman Middle East Studies in Honor of Amnon Cohen*, ed. Eyal Ginio vd., Brill, Boston.

HERMAN, M. (2003). *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge University Press.

İORDANOU, I. (2020). *Venedik Gizli Servisi: Rönesans'ta Bir İstihbarat Teşkilatı*, Çev. Fatih Yücel. İstanbul: Kronik Yay.

MENAGE, V.L. (1965). "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486". *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No: 3/4, London.

UYAR, M. ERİCKSON, E. J. (2009). *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*, Greenwood Publishing, United States of America.

Sürelî Yayın, Sempozyum, Kongre Bildirileri

ÁGOSTON, G. (2018). "Osmanlı Askerî Tarihi: Kuşatma Savaşı, İstihbarat ve Askerî Manevralara Dair Yeni Bulgular, Ottoman Military History: New Findings on Siege Warfare, Intelligence, and Manouvres". *II. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi*, Tiran- Arnavutluk.

ANHEGGER, R. (1942). "Martoloslar Hakkında". *Türkiyat Mecmuası*, C.VII-VIII (1940-1942), cüz.1, İstanbul.

BİEGMAN, N. H. (1963). "Ragusan Spying for the Ottoman Empire (Some 16th-Century Documents From The State Archive At Dubrovnik)". *Bulleten*, C.XXVII, S.106.

DEDİJER, S. (2002). "Ragusa Intelligence and Security (1301-1806): A Model for the Twenty-First Century?". *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 15:1.

GRAF, T.P. (2022). "Knowing the 'Hereditary Enemy': Austrian-Habsburg Intelligence on the Ottoman Empire in the Late Sixteenth Century", *Journal of Intelligence History*.

HESS, A.C. (October 1968). "The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain". *The American Historical Review*, Vol. 74, No:1.

HİTZEL, F. (1995). "Dil Oğlanları". *Toplumsal Tarih*, S.21, Çev. Aksel Tibet.

- HUREWITZ, J. C. (1961). "Ottoman Diplomacy and the European State System". *Middle East Journal*, Vol. 15, No. 2.
- HUREWITZ, J. C. (1961). "The Europeanization Of Ottoman Diplomacy : The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in The Nineteenth Century". *Bellesten*, C.25, S.99.
- ISOM-VERHAAREN, C. (1996). "An Ottoman Report about Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V, *Turcica*, Vol. 28.
- KEMP, P. (1984). "An Eighteenth-Century Turkish Intelligence Report". *International Journal of Middle East Studies*, Vol.16.
- MATTİNA, N. A. L. (2020). "Writing Ottoman and Italian Colonial Libya: Intelligence Gathering and the Production of Colonial Knowledge", *Hesperis-Tamuda LV (2)*.
- ROBERTS, P. "Intelligence and Security in the Ottoman Empire in the Time of Murad IV", academia.edu.
- ROBERTS, Panteleimon, "Ottoman Intelligence and Security Terms Glossary", academia.edu.
- VALİENTE, S. (20-22 Mayıs 2016). "Intelligence Activity in the Ottoman Capital as a Backdrop of International Diplomacy at the end of the Sixteenth Century". *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-IV*.
- WOODS, J. E. (1979). "Turco-Iranica I: An Otoman Intelligence Report on Late Fifteenth/Ninth Century Iranian Foreign Relations". *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 38, No:1.

SONUÇ

Bibliyografya çalışmaları, belirli bir konu, kişi veya kavram üzerinden, literatüre kazandırılmış bilimsel eserleri, toplu halde, bir düzen içerisinde sunan kısa yollar gibidir. Üstelik tek faydaları, araştırmacı ve akademisyenleri inceledikleri alan veya ilgi duydukları konu hakkında, bütün bir literatürü tarama zahmetinden kurtarmak da değildir. Özellikle beşeri bilimler gibi yoruma açık sahalarda bilgi yoğunluğunun artması, aynı zamanda bilgi kirliliğini beraberinde getirmekte, bu durum, bilimsel etik başta olmak üzere birçok konuda sisli bir akademik iklim oluşmasına sebebiyet vermektedir. İşte bibliyografya çalışmaları alana kazandırılmış nitelikli eserlerin bir külliyatı olmaları dolayısıyla, bu belirsizliği giderme ve bilgi yığını hafifletme aracı olarak, bir tercihten ziyade zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette bu durum bibliyografya çalışmasını yapacak olana önemli bir sorumluluk yüklemektedir.

Bu çalışmanın birincil şansı, alana katkıların henüz başladığı dönemde, çağdaşlarının ötesinden, çağına ışık tutan akademisyenlerin ilk eserlerine tanıklık etmiş, hatta onlardan bazılarının rehberliğinden istifade etmiş bir yazar tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Buradan hareketle, on yılı aşkın süredir Osmanlı İstihbaratı adına sağlanan tüm katkılarda, literatürün oluşmasını sağlayan ilk örneklerin elbette payı büyüktür.

Osmanlı istihbaratına dair, yabancı yazarların 1960'lerden itibaren neşretmeye başladığı birkaç eser hariç tutulursa, küçük kıpırdanmalar 2000'li yılların başından itibaren mevcuttu. Konuya dair ilk eserlerden birini neşretmiş olan Prof. Dr. Haldun Eroğlu, alandaki boşluğu fark eden ilk akademisyenlerdendir denilebilir. "Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri" başlıklı makalesi, yeniçağ Osmanlı istihbarat tarihi açısından ilk örnekler arasındadır. 2002 yılında yayınlanan *Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, (İstihbarat Özel)* sayısında neşredilen birkaç makale de söz konusu kıpırdanmaya dâhildir. Ancak Yeniçağ tarihi istihbaratı alandaki en büyük ilerleme kuşkusuz, Prof. Dr. Emrah Safa Gürkan tarafından kaydedilmiştir. İlk olarak Gabor Agoston'un danışmanlığında hazırlayıp,

Georgetown Üniversitesi Tarih Bölümü Yeniçağ Avrupa Tarihi Kürsüsü'ne sunduğu "Espionage in the 16th century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry" adlı doktora tezi bu ilerlemenin ilk adımıdır. Osmanlı arşivlerinin yanı sıra Venedik arşivi başta olmak üzere Avrupa arşivlerinden de istifade ederek hazırladığı; İngilizce, İtalyanca, İspanyolca Türkçe gibi farklı dillerde yayınladığı eserlerle, alanda adeta devrim etkisi yaratmıştır.

Osmanlı istihbaratı konusunu, bu zamana kadar kabul görmüş oryantalist bakış açısından kurtarmak ve literatürde layık olduğu zemine oturtmak adına ciddi bir külliyat oluşturmuştur. Dönemin en büyük askeri güçlerinden biri olan Osmanlı Devleti'nin ne tip istihbarat teknikleri kullandığı, kurumsallaşmış bir Osmanlı istihbarat teşkilatından söz etmenin mümkün olup olmadığı, istihbaratın belki de en önemli ayağı olan, düşman casuslarının faaliyetlerini engellemek için ne tip metotlar geliştirildiğine dair; sağlam kaynaklara dayanan bir bilgi yekûnunun yanı sıra okuyucuya tüm bunları muhakeme etme yeteneği sunan sıra dışı yazın tarzıyla alanı adeta domine etmiştir. Yeniçağ Osmanlı istihbaratına dair bir kurumsallıktan söz edilemeyeşinin nedenini, Osmanlı patrimonyalizminin bir neticesi olarak değerlendiren Gürkan, Yeniçağ Osmanlı istihbaratını; insan merkezli bir istihbarat sistemi olarak değerlendirmiştir.

Çağdaş ve Yakınçağ tarihi Osmanlı istihbaratı konusunda, aynı etkiyi için yaratansa şüphesiz Prof. Dr. Ahmet Yüksel'dir. 2012 yılında hazırlamış olduğu "II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı" başlıklı doktora çalışmasını ertesi yıl biraz daha genişleterek kitap olarak akademisyen ve araştırmacıların istifadesine sunmuştur. Eser her ne kadar II. Mahmud Devrini anlatıyor gibi gözükse de muhataplarını "erken dönem Osmanlı tarihini genel bir değerlendirmeye geçiştirip, Teşkilat-ı Mahsusa'yı ele alma sabırsızlığından" kurtulmaya sevk etmektedir. Her bir başlığı ayrı çalışma konusu olabilecek kesafet ve ehemmiyeti haiz olan eser, seleflerine oldukça zengin bir veri tabanı sunmaktadır. Takip eden yıllarda hem kendisinin üretmeye devam ettiği eserler, hem de onun kaleminden ilham alan diğer tarihçi ve araştırmacıların çalışmalarıyla, alanda gözle görülür bir bilimsel eser artışı gözlenmiştir. Literatüre Osmanlı İstihbaratı kavramının yanı sıra; Osmanlı istihbaratını besleyen bilgi kanalları, istihbarat stratejileri, kurumsallaşma yolunda emekleyen bir idarenin zaman içerisindeki değişim ve gelişim sürecini ekleyen Yüksel, bilinen tarihin bilinmeyen taraflarını su yüzüne çıkarmıştır.

Ayrıca eserleri, birbirinden sürükleyici casusluk hikâyelerinin sıralandığı, popüler kültürün tüketim araçlarından biri olarak değil, bütün bir devrin diplomatik, askeri ve toplumsal panoramasının izlenebileceği başucu kitapları arasında yer almaktadır. Osmanlı istihbaratına dair birkaç veriden, tümevarım yöntemiyle hatalı çıkarımların yapıldığı bir akademik iklimde, sağlam kaynaklara dayanan ve üst düzey bir analizin ürünü olan tespitleriyle doğru bilinen bazı yanlışları düzelterek, literatürün sağlıklı bir zemine oturmasına katkı sağlamıştır. Onun analiz ve değerlendirmelerinden yola çıkılarak hazırlanan ve bugün Osmanlı istihbaratından söz edebilen eserlerin hemen hepsinin kaynakçasında yazarı zaten yerini almıştır.

Alana değerli çalışmalar kazandıran bir diğer akademisyen Polat Safi; gayrinizami harp ve istihbarat tarihi özelinde geç dönem Osmanlı tarihine yoğunlaşmıştır. Safi, Eşref Kuşçubaşının Alternatif Biyografisi ve İttihatçı Emniyet-i Umumiye Müdürü Hüseyin Aziz Akyürek'e atfedilen hatıratın tenkitli neşrini yaparak *İstihbarat Savaşları: Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye ve Lübnan'da Casusluk Faaliyetleri* adıyla Türkçeye kazandırdığı eserleriyle alana önemli katkılar sağlamıştır. Safi, Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir istihbarat örgütü olmadığını erken dönem gayrinizami bir harp örgütü olduğunu ifade etmiş, kurucusu hakkındaki genel yanlışlığı şüpheye yer bırakamayan akademik kanıtlarla yıkmış, örgüt ve faaliyetlerini; taktik, operasyonel stratejik seviyelerde belirleyip, incelemiştir. Türkiye'deki istihbarat ve gayr-i nizami harp çalışmalarının önünü açmak ve istihbarat okuryazarlığını sağlıklı bir noktaya getirmek için çalışmalarda bulunan Safi, Kronik Yayınları'ndan çıkan ve 13 kitaba ulaşan 'Gizli Teşkilatlar Serisi'nin editörlüğünü de yürütmektedir. Teşkilat-ı Mahsusa dâhil olmak üzere kültür-sanatla ilgili

belgesel ve kısa filmleri de bulunan Safi'nin süreli yayınlarda gayrinizami harp ve istihbarat alanında, çarpıcı örnekleri ve etkileyici yazın tarzı ile birbirinden değerli tespit ve analizlerinin yer aldığı İngilizce ve Türkçe makaleleri mevcuttur.

Doktora tezini, Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) Osmanlı istihbaratı konusunda hazırlayan Emre Gör de özellikle Türk istihbarat tarihi ve son dönem Osmanlı tarihi alanlarında çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Osmanlı istihbaratının yapısı, istihbaratın özellikleri, istihbarat toplama çalışmaları, espionaj-kontrespiyonaj faaliyetleri ve istihbaratın nasıl değerlendirildiği gibi hususlar arşiv kaynaklarına dayandırılarak anlatılmıştır. II. Abdülhamid Dönemi İstihbarat Piramidi ismiyle şekillendirilmiş olan dönemin istihbarat yapısında piramidin en tepesine Yıldız Sarayı yerleştirilmiştir

2018'de Arnavutluk'un başkenti Tiran'da düzenlenen, Osmanlı tarihine dair önemli çalışmaları bulunan ve Emrah Safa Gürkan'ın tez danışmanlığını üstlenmiş olan Gabor Angston'un da katıldığı; "II. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresinde", istihbarat tarihi özelinde dikkat çeken çalışmalar sunulmuştur. Somer Alp Şimşeker, Kahraman Şakul gibi akademisyenlerin, istihbarat özelindeki çalışmaları önemlidir.

Sonuç kısmında özellikle; alana ilk katkıları yapmış, uzmanlık alanı olarak Osmanlı İstihbarat tarihini seçmiş akademisyenlerin kısa bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Eser sayısından da anlaşılacağı üzere, yakınçağ tarihi alanında, daha fazla yayının bilim çevresine kazandırılmıştır. Bunda, yaşanan çağa doğru yaklaştıkça birinci el vesikaların günümüze ulaşmasının ve artıp çeşitlenmesinin araştırmacıya daha sağlam bir akademik ve bilimsel temel sunmasının payı olmalıdır. Çalışmanın tamamında zikredilen eserlerin Osmanlı istihbaratı alanına olan katkıları muhakkak çok önemlidir. Çalışma elbette, Osmanlı istihbaratı kavramına değinilmiş ilk eserden bu güne kadar neşredilmiş tüm eserleri içermeye iddiasıyla kaleme alınmıştır fakat onun, gözden kaçan yahut hakkı teslim edilmeyen eserler için peşin bir özrü içerdiği de ifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ÖZTÜRK, İ. H. (2011). "Tarih Öğretiminde Anakronizm Sorunu: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinler Üzerine Bir İnceleme", *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1), ss 37-58.
- SAFİ, P. (2021). "A First Button Done Up Wrongly: Revisiting Philip H. Stoddard's Ottoman Special Organization", *Special Operations Journal*, V.7, I.2, pp. 136-151.
- SAFİ, P. (2020). *Eşref: Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi*, İstanbul: Kronik Yay.
- TEKİR, S. (2022). *Süleyman Askerî Bey: Teşkilat-ı Mahsusa'nın İlk Başkanı*, İstanbul: Kronik Yay.